

**SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARI VOSITASIDA TA'LIM MUASSALARI BOSHQARUVINI
TAKOMILLASHTIRISH****Turg'unova Barnoxon Nabiyevna**

Qo'qon universiteti magistranti

email: barnohon2104@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq mutafakkirlari, Sharq mutafakkirlari asarlari, Sharq mutafakkirlari asarlarining ta'lim muassasalaridagi, boshqaruvidagi ahamiyati, Sharq mutafakkirlari asarlari vositasida ta'lim muassalari boshqaruvini takomillashtirish, Sharq mutafakkirlarining islomda tarbiya va axloq, bola tarbiyasi masalalariga qarashlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Sharq mutafakkirlari, ta'lim boshqaruvi, axloq qoidalari, tarbiya, odob, komil inson, insonparvarlik, ma'naviy fazilatlar, umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyat, milliy tafakkur, islom madaniyati.

Kirish.

Yoshlar tarbiyasida mutafakkir allomalarning fikr-mulohazalarini o'rganar ekanmiz, xalqimizga xos axloqiy-tarbiyaviy fazilatlar ko'z o'ngimizda beixtiyor mujassam bo'ladi. Shuningdek, erta tarbiya, samimiy munosabat, yaxshi xulq-atvor ota-onalarimiz namunasi sifatida oiladan shakllanadi. Sharqning buyuk mutafakkirlari Al Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Mahmud Koshg'ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Amir Temur, Ulug'bek, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Haydar Xorazmiy, Hofizdir. Xorazmiy kabi buyuk siymolar xalqimiz faxri ekanini bilishimiz kerak.

Adabiyotlar tahlili.

Al-Xorazmiy asarlarida insonni ulug'lash, adolatparvarlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mardlik, saxovat, kamtarlik, halollik, do'stlik, olijanoblik, xayrixohlik, odob-axloq, bilim olg'a suriladi. Insonning insonga bo'lgan samimiy muhabbatini ta'riflab, mutafakkir shunday yozadi: "Muhabbat har bir qimmatbaho narsaning bahosidir va bu har qanday yuksak narsaning mevasidir. Agar sevgi zulmga chidamasa va uning loyqa suvini ichmasa, unda yaxshilik bo'lmaydi. Ishq naqadar yaxshi ne'mat, qalb egasiga naqadar yaxshi yordamchidir".

Mutafakkir yoshlarni yoshlikning har bir lahzasini asrab-avaylashga, halol mehnat qilishga, farovonlik va baxtga erishishga chaqiradi.

Boshqaruvda ilm-fan ziyolilarining, el tanigan iqtidor sohiblarining xizmati ham alohida ta'kidlangan. Masalan, jasur sarkarda Jaloliddin Manguberdi bilan shayx Najmiddin Kubro, Temuriy shahzodaning zamondoshi va vaziri Alisher Navoiy faoliyatlari bunga misol bo'la oladi. Dunyo tan olgan, qomusiy aql sohibi, ilm-fan taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan, Arastuning benazir ilmiy qarashlari, yunon donishmandligi maktabi asoschilaridan biri, boshqaruvning inson tarbiyasiga ta'siri borasidagi nazariyalarni ilgari surgan Abu Nasr Farobiy (873-950) tadqiqotlari alohida o'ringa ega. Alloma boshqaruvni "iste'dod va malakasiga qarab, har bir kishiga munosib vazifa berish orqali ulardan(qo'l ostidagi odamlardan) samarali foydalana olish qudrati"- deb e'tirof etadi. Mutafakkirlarning fikricha tahlil va qiyoslash, doimiy kuzatish-boshqaruvning,

boshqaruvchining asosiy vazifasidir. Mana shu asos allomaning “Ruhni tarbiyalash va poklash muttasil davom etsagina, yaxshi amallarga erishish mumkin”, - deb e’tirof etishiga sabab bo’lgan.[1:280]

Farobiy jamiyat rivojida madaniyatning nechog’li o’rin tutishini, “Fozil odamlar shahri”, “Kitobli madaniyat al-fozila vaal-madanatal-mubaddalavaal -madanatazzola” (Fozil, johil, fosiq, o’zgartirilgan va adashganlar shahri haqida kitob), “Kitob mubodioroual-madanatal fozila “(Fozil shahar ahli qarashlarining asoslari haqida kitob) , “Kalom fi almillatal fiqh al-madaniy” (Xalq va shaharlarni boshqarish huquqi haqida so’z) singari kitoblarida to’laqonli asoslab beradi. Asarlarning mazmunmohiyati allomaning “Madaniyat”, “al-madaniya”, “al-madanat”, “al-madaniy” singari tushunchalarni jamiyat hayoti, odamlarning munosabatlari, xislatlari bilan mushtarak tasvirlaydi.[2:280]

“Madaniy jamiyat va madaniy shahar shunday bo’ladiki, shu mamlakatning aholisidan bo’lgan har bir odam kasb-hunarda ozod, hamma bab-barobar bo’ladi, kishilar o’rtasida farq bo’lmaydi, har kim o’zi istagan yoki o’zi tanlagan kasb-hunar bilan shug’ullanadi. Odamlar chin ma’noda ozod bo’ladilar. Odamlarning tinchlik va erkinliklariga halaqit beruvchi sulton bo’lmaydi. Ular odamlar ichida ko’tarilgan, sinalgan eng oliyanob, rahbarlikka loyiq kishilar bo’ladilar. Shuning uchun bunday rahbarlar o’z saylovchilarini to’la ozodlikka chiqaradilar, ularni tashqi dushmandan muhofaza qiladi. Bunday rahbarlar hammaga barobar munosabatda bo’ladilar, hatto hammaning manfaatini o’zlarining manfaatlaridan ortiq ko’radilar, uning manfaati uchun o’zlarining shaxsiy manfaatlaridan kehadilar, xalq manfaati uchun o’zlaridagi kuch-g’ayrat va boyliklarini ayamaydilar”, - deb e’tirof etadi alloma.[3:284]

Mana shunday boqiy allomalar qatoriga Ahmad Yassaviyni ham kiritish mumkin. O’tkazilgan tadqiqotlardan ko’rinib turibdiki, Xoja Ahmad Yassaviy o’zining ma’naviy-axloqiy qarashlari bilan bugungi kunda ham pedagogika faniga beqiyos hissa qo’sha olgan.

"Xoja Ahmad Yassaviy nuqtai nazariga ko’ra, yolg’on va gunohni yashirish boshqalarga xiyonatdir. Bu fikrlar bilan.

Xoja Ahmad Yassaviy rostgo’ylik, rostgo’ylik, o’ziga ishonishni targ’ib qiladi. U mehnat qilgan odam sabrli, chidamli, irodali bo’ladi, degan g’oyani ilgari suradi.

Hushyorlik insonni faol harakat qilishga undaydi. Xoja Ahmad Yassaviy hikmatlari kitobxonni ogohlikka, faollikka, fitna va buzuqlikdan saqlanishga chorlaydi.” Shuning uchun ham ulardan ta’lim-tarbiya jarayonida keng foydalanish maqsadga muvofiqdir. Sharq mutafakkirlarining ma’naviy madaniyat sohasiga qo’shgan hissalarini nihoyatda boy. va qadriyatlarining barcha yo’nalishlarini qamrab olishi bilan ajralib turadi.

Ular:

- ✓ intellektual madaniyatni shakllantirish bilan bog’liq qadriyatlar;
- ✓ axloqiy va ma’naviy qadriyatlar;
- ✓ ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar;
- ✓ badiiy va nafis qadriyatlar;
- ✓ Diniy qadriyatlar shaklida ifodalangan.

Abu Rayhon Beruniy umuminsoniy qadriyatlarni o’rganishning kaliti bilim ekanligini ta’kidlaydi. Ma’rifatli inson jamiyat taqdiri, odamlar taqdiri uchun kurashuvchi, har qanday

yomonlikdan yiroqdir. “Ilmning foydasi oltin-kumushni ochko‘zlik bilan yig‘ish emas, balki u orqali inson uchun zarur bo‘lgan narsalarni qo‘lga kiritishdir”.

“Ta‘lim - bu bir narsani bosqichma-bosqich mukammallikka etkazishdir”. Rog‘ib Asfixoniy ta‘lim-tarbiyaga shunday ta‘rif beradi: “Tarbiya biror narsani bir holatdan ikkinchi holatga keltirish va uni to‘liqlik darajasiga yetkazishdir. Tarbiyaning ma‘nolaridan biri insonning diniy, aqliy va axloqiy kuchlarini uyg‘unlik va mutanosiblik bilan o‘stirishdir. .Islomda farzand tarbiyasi ota-onaning eng mas‘uliyatli va doimiy burchi hisoblanadi. Boshqa burchlar qandaydir ish qilish yoki mol-mulknı sarflash bilan tugaydi. Lekin tarbiya mas‘uliyati davom etadi. Axir ota-onaning farzandiga bergan ne‘matiga haqiqiy rahmati keladi. Tarbiya mas‘uliyatini sharaf bilan ado etish orqali.

Metodologik tahlil: Tarixiy-sotsiologik tahlil metodi, qiyosiy tahlil metodi, emperik , suhbat metodlari.

Umuman, Abu Rayhon Beruniy ilm-fanning buyuk tarafdori va muxlisi sifatida yurt ravnaqi ilmning gullab-yashnashida, inson baxti esa uning bilim va ma‘rifatida, deb hisoblagan. U yaratgan asarlarida ta‘lim-tarbiya haqidagi she‘r va hikmatlardan namunalar keltirganki, ular orqali har bir inson o‘z qalbining amriga ko‘ra ezgulikka intiladi, sun‘iy obro‘-e‘tibor va shuhrat qozonish uchun ezgulik va izzat ko‘rsatmaydi. zarurligini bildiradi.

Bu tajribaning shakllanishiga Sharq mutafakkirlarining ta‘lim-tarbiya haqidagi qarashlari katta ta‘sir ko‘rsatdi.

Ta‘lim ota-onaning burchi va farzandning huquqidir. “Tarbiya” so‘zi arabcha “robba” fe‘lidan olingan bo‘lib, o‘smoq, ko‘paymoq, ergashmoq, yetaklamoq, isloh qilmoq ma‘nolarini bildiradi. Musulmon olimlari “ta‘lim”ga turlicha ta‘riflar berganlar. Jumladan, Imom Bayzaviy buni shunday ta‘riflaydi:

Natijalar

Sharq mutafakkirlari asarlari, madaniy, falsafa, din va g‘oya sohalarida jiddiy tadqiqot va fikr-mulohazalarni o‘z ichiga olgan bo‘lib, ularning ta‘lim muassalari boshqaruviga katta ahamiyatga ega. Bu asarlarning mutaxassislar va talabalar uchun o‘qish va tadqiqot asoslari sifatida ahamiyati oshirilmoqda. Bunda davlatlar o‘rtasida ta‘lim va fan sohasida ko‘pchilik yorqin epistemologiya, falsafa, dinshunoslik va madaniy masalalarda ko‘proq samarali hamkorlikni oshirish zarur.

Sharq mutafakkirlari asarlari vositasida ta‘lim muassasalari boshqaruvini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarning amalga oshirilishi lozim.

1. Ko‘p tili va madaniyatlar bo‘yicha ta‘lim muassalari dasturlarini rivojlantirish: Sharq mutafakkirlari asarlari mazmunlari mustahkamlar orqali o‘rganuvchilarga ko‘p tili va madaniyatlarni o‘rganish imkoniyatini beradi. Bunday dasturlarni rivojlantirish orqali o‘quvchilarning dunyoqarash va global integratsiyasiga xizmat qilishga imkon yaratadi.

2. Tahliliy fikrlar va mafkuralar muassasalarni o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish: Sharq mutafakkirlari asarlari o‘quvchilarga tahliliy fikrlarni o‘rganish, nazariya va amaliy amaliyotlarni integratsiyasini takviyalash orqali ularning o‘zaro hamkorlikni rivojlantiradi. Bunday tahdidli tahliliy va muhokamaviy o‘quv usullari fikrlar va mafkuralarni o‘rganishga yordam beradi va o‘zlashtirish uchun imkoniyatlar yaratadi.

3. Ta'lim muassalari dasturlarini yangilash va nutqiy va nazariy maqbuliyatni oshirish: Sharq mutafakkirlari asarlari o'quvchilarning nutqiy va nazariy maqbuliyatini oshirishda katta ahamiyatga ega. Bunday maqbuliyatni oshirish uchun ta'lim muassalari dasturlarini yangilash kerak bo'lib, ularning ta'lim maqsadlariga va o'quvchilarning maqbuliyatiga mos to'g'ri keluvchi tajribalarni o'z ichiga olgan bo'lishi kerak.

4. Talabalar va o'qituvchilar uchun hamkorlik tizimlarini tashkil etish: Sharq mutafakkirlari asarlari mutaxassislar va talabalar uchun o'zaro fikr almashish va ko'p tili madaniyatlarini o'rganish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Talabalar va o'qituvchilar arasida hamkorlik, o'zaro fikr almashish va tajribalar almashinish tizimlarini tashkil etish, ularning bilim va tajribalarini kengaytirishga yordam beradi.

Xulosalar

"Ta'lim - bu bir narsani bosqichma-bosqich mukammallikka etkazishdir". Rog'ib Asfixoniy ta'lim-tarbiyaga shunday ta'rif beradi: "Tarbiya biror narsani bir holatdan ikkinchi holatga keltirish va uni to'liqlik darajasiga yetkazishdir. Tarbiyaning ma'nolaridan biri insonning diniy, aqliy va axloqiy kuchlarini uyg'unlik va mutanosiblik bilan o'stirishdir. Islomda farzand tarbiyasi eng mas'uliyatli va mas'uliyatli ota-onalarning doimiy burchi hisoblanadi. Boshqa vazifalar ba'zi ishlarni bajarish yoki mol-mulkni sarflash bilan tugaydi. Ammo tarbiyaning mas'uliyati davom etadi. Zero, ota-onaning farzandiga bergan ne'matiga chin rahmati tarbiya mas'uliyatini sharaf bilan ado etishi bilan namoyon bo'ladi.

Xulosa qilish mumkinki, Sharq mutafakkirlarning merosini o'rganish, ularning Sharq taraqqiyoti va rivoji borasida ta'lim muassasalari boshqarishda qimmatli yo'nalishlarni belgilab berganlarini e'tirof etish ibratlidir. Ayniqsa, ularning madaniyat va san'at sohalarini rivojlantirish borasidagi tavsiyalari bo'lajak rahbarlar uchun dasturilamal bo'lishi kerak. Zotan, har bir davlat taraqqiyotini bilimdon va ishbilarmon kadrlar hal qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". Toshkent. Yangi avlod. 2016. 284-bet
2. Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". Toshkent. Yangi avlod. 2016.: 280-bet
3. Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". Toshkent. Yangi avlod. 2016.: 284-bet
4. Sheikh Muhammad Sadiq Muhammad Yusuf. Happy family. T.: "Hilal-Nashr". 2013
5. A. Haydarov. Human perfection and national-spiritual values. T.: Editor, 2008.
6. M. Khajiyeva. Spiritual and educational views of Khoja Ahmed Yassavi. Abstract. T.: 2004
7. M. Shokhadjyaev. Burkhaniddin Marginani's views on moral and legal education.
8. M. Hamdamova. The foundations of spirituality. T.: "Science and technology". 2008
9. Buronovich, U. B. (2022). THE PLACE OF MODERN PROFESSIONAL QUALITIES OF VIRTUAL TECHNOLOGIES IN TEACHERS OF FUTURE TECHNOLOGICAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Open Access Repository, 9(11), 37-43.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1L1W6_cAAAAJ&citation_for_view=1L1W6_cAAAAJ:2osOgNQ5qMEC

10. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>

11. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLISHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.

12. Otto, M., & Thornton, J. (2023). JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO MUNOSABATLAR. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 216-219.